

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของการวิจัย

ตามที่รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้อาหารไทยเป็นอาหารยอดนิยมของผู้บริโภคในระดับสากลโดยได้วางยุทธศาสตร์ให้ประเทศไทยเป็นครัวของโลก (Thai Kitchen to the World) โดยรัฐบาลได้มีการกำหนดเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงาน 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก ไทยต้องเป็นผู้ส่งออกสินค้าอาหารรายการใหญ่ 1 ใน 5 ของโลกภายในเวลา 2-3 ปี โดยที่ต้องได้รับการยอมรับและเชื่อมั่นในระดับสูงสุด ในด้านความปลอดภัยและสุขอนามัย ประการที่สอง เป้าหมายของยุทธศาสตร์ครัวโลกจะผลักดันให้วัตถุดิบในการปรุงอาหารของไทยตลอดจนเครื่องปรุงรสอื่นๆ อีกหลายชนิดสามารถส่งออกได้มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลในการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร ประการที่สาม เพื่อสนับสนุนให้ร้านอาหารไทยในต่างประเทศเป็นศูนย์กระจายข้อมูลการท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นจุดประชาสัมพันธ์เมืองไทยให้ชาวต่างชาติได้รับรู้ และเป็นแหล่งขายสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และประการสุดท้ายคือ สนับสนุนการเปิดธุรกิจร้านอาหารไทยในต่างประเทศเพื่อผลักดันให้ร้านอาหารไทยบริการอาหารรสชาติไทยแท้ๆ และเป็นผู้รู้จักในตลาดโลกมากขึ้นรวมไปถึงมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ แต่ผลกระทบอันเนื่องมาจากอาหารที่ส่งออกไม่มีความปลอดภัย ส่งผลให้อาหารไทยหลายรายการ ต้องถูกระงับหรือสั่งห้ามนำเข้าจากหลาย ๆ ประเทศ เช่น การห้ามนำเข้าไก่ในประเทศกลุ่มสหภาพยุโรป เป็นต้น (ณรงค์ คิธิรัมย์, 2555) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ของยุทธศาสตร์ ครัวไทยสู่ครัวโลก พ.ศ. 2559-2564 โดยเน้นครอบคลุมการพัฒนาทั้งการผลิต การส่งออก สินค้าและบริการด้านอาหาร ไว้ดังนี้ “ไทยเป็นผู้นำในการผลิตและส่งออกสินค้าอาหาร และบริการด้านอาหาร อันดับ 1 ใน 10 ของโลก ที่มีความปลอดภัยและสุขอนามัยสูง มีคุณภาพมาตรฐานสากลบนพื้นฐานของความยั่งยืนและมั่นคงทางอาหารของประเทศ” (พีรณัฐ ฤกษ์นันท์และคณะ, 2558) ทั้งนี้เพื่อให้ประเทศไทยเป็นผู้นำด้านการผลิตและส่งออกสินค้าอาหารอย่างมีมาตรฐาน อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหารควบคู่กับการพัฒนาตลอดเพื่อตอบสนองต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคของโลก ซึ่งถ้าหากพิจารณาแล้วมูลค่าการส่งออกอาหารของอุตสาหกรรมอาหารของประเทศไทย เป็นหนึ่งในประเด็นที่น่าจับตามอง เนื่องจากประเทศไทยสามารถผลิตอาหารส่งออกไปยังต่างประเทศ และสร้างรายได้กลับสู่ประเทศเป็นจำนวนมหาศาลกว่า 25 พันล้านเหรียญสหรัฐ หรือคิดเป็นร้อยละ

ละ 207 ของตลาดสินค้าอาหารโลก และร้อยละ 13 ของสินค้าส่งออกทั้งหมดของประเทศ (Global Trade Atlas อ้างถึงส่วนงานวิจัยสถาบันอาหาร, 2555) โดยสหภาพยุโรปถือเป็นผู้ส่งออกมากที่สุด ในโลกคิดเป็นร้อยละ 41.2 ของมูลค่าการส่งออกของโลก โดยเป็นผู้ส่งออกอาหารรายใหญ่เป็นอันดับ 8 ของโลกรองลงจากกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป (EU 27) สหรัฐอเมริกา บราซิล และจีน (ณรงค์ สิริวิทย์, 2555)

สถานะของไทยในเวทีระดับโลก - ประเทศไทย มุ่งหมายที่จะเป็นครัวของโลก การส่งออกสินค้าอาหารของไทยที่สำคัญ ๆ แสดงไว้ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1.1 มูลค่าสินค้าอาหารส่งออกของไทย

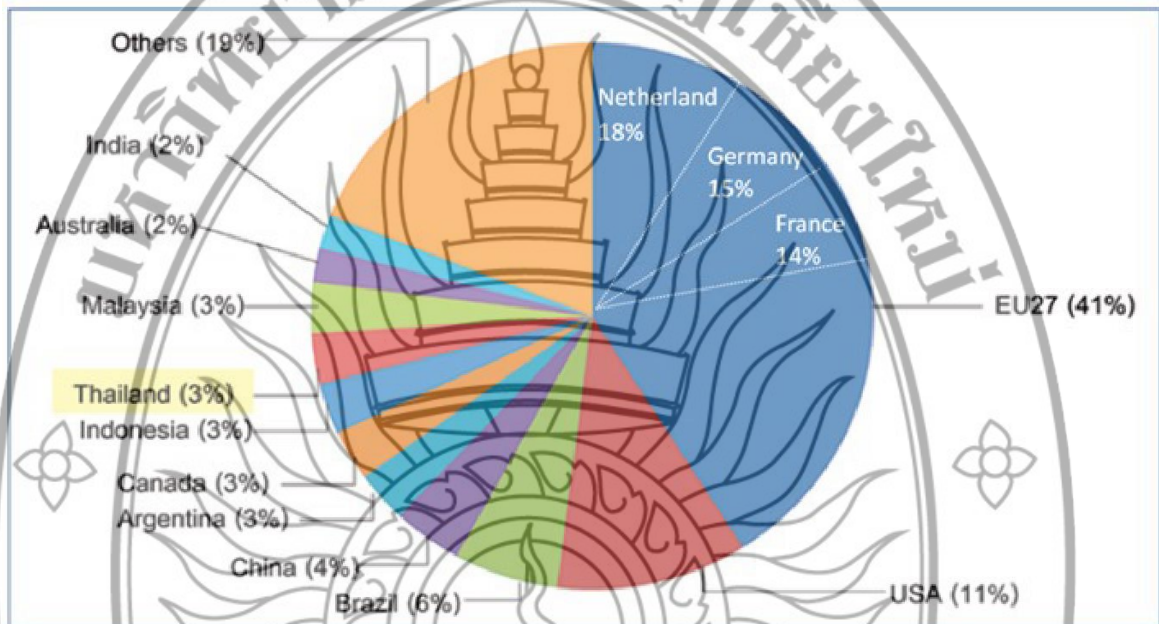
รายการ	มูลค่า (ล้านบาท)			เปลี่ยนแปลง
	2551	2554	(%)54	54/51
อาหารทั้งหมด	778	965	100%	24%
ข้าว	203	156	16%	-23%
กุ้ง	84	110	11%	31%
น้ำตาลทราย	48	109	11%	127%
พริกกระป๋อง/แปรรูป	65	69	7%	6%
ไก่และสัตว์ปีก	59	65	7%	10%
ผลไม้กระป๋องแปรรูป	37	40	4%	8%
มันสำปะหลัง	16	30	3%	88%
ผลไม้สด/แช่แข็ง/แห้ง	14	29	3%	107%
แป้งมันสำปะหลัง	15	29	3%	93%
อาหารสัตว์เลี้ยง	20	21	2%	5%
อื่นๆ	217	307	33%	41%

ที่มา : กรมศุลกากร, 2555

ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา ส่วนแบ่งตลาดอาหารไทยในตลาดโลก นอกจากจะมีอัตราการเติบโตที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยมีสินค้าที่ส่งออกเป็นอันดับหนึ่งของโลกอยู่หลายรายการ ยกตัวอย่างเช่น ในปี 2553 ข้าวมีมูลค่าส่งออกสูงถึง 168 พันล้านบาท (ร้อยละ 26 ของตลาดโลก) กุ้ง มูลค่าส่งออก 101 พันล้านบาท (ร้อยละ 21 ของตลาดโลก) พุ

นำกระป๋องและทูน่าแปรรูป มูลค่าการส่งออก 59 พันล้านบาท (ร้อยละ 46 ของตลาดโลก) ไก่แปรรูป มูลค่าการส่งออก 56 พันล้านบาท (ร้อยละ 29 ของตลาดโลก) สับประรดกระป๋องและสับประรดแปรรูป มูลค่าการส่งออก 15 พันล้านบาท (ร้อยละ 49 ของตลาดโลก)

ภาพที่ 1.1 สัดส่วนการส่งออกสินค้าอาหารของประเทศต่าง ๆ ปี 2554

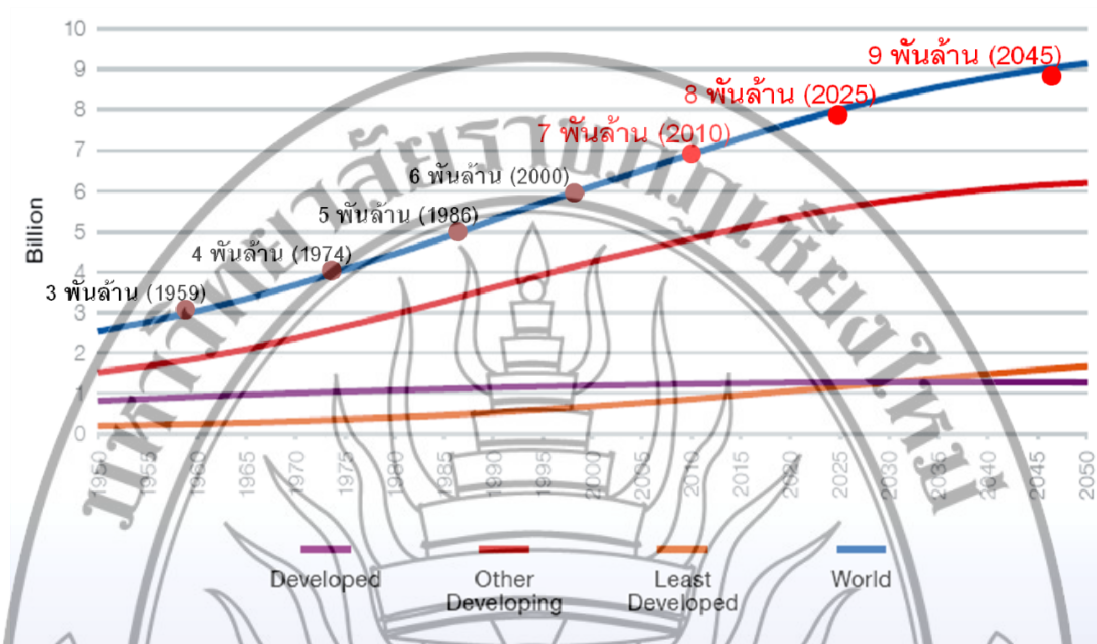

ที่มา : พรศรี เหล่ารุจิสวัสดิ์, 2555

การส่งออกอาหารของประเทศไทยในปี 2554 มีมูลค่า ประมาณ 965 พันล้านบาท จึงคาดการณ์ว่าในปี 2555 มูลค่าการส่งออกอาหารน่าจะอยู่ที่ประมาณ 971 พันล้านบาท หรือประมาณ 32,100 ล้านบาทหรือคิดเป็นร้อยละ 2.97 ของการส่งออกของโลก นับว่าประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกอาหารอันดับที่ 8 ของโลก (รวมประเทศในยุโรป เป็นสหภาพยุโรป 27)

“ความมั่นคงทางอาหาร” และ โอกาสของภาคการเกษตร เมื่อมองในระดับโลก ในอนาคตอีกเกือบ 40 ปีข้างหน้า (ปี2050) เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรโลก พบว่า จำนวนประชากรที่จะเพิ่มสูงขึ้น จาก 7 พันล้านคนในปี 2010 เพิ่มขึ้นเป็น 9 พันล้านคนในปี 2050 ทำให้ความต้องการอาหารเพิ่มมากขึ้น

ภาพที่ 1.2 การคาดการณ์จำนวนประชากรโลก ตั้งแต่ปี 1950-2050

ที่มา: UN Population Division from van der Mensbrugghe et al., 2009

การเพิ่มขึ้นของความต้องการอาหารตามจำนวนประชากรโลกที่เพิ่มสูงขึ้น ย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร ที่อาจมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาและกลุ่มประเทศด้อยพัฒนา เนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงกว่า เมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรน้อย ในขณะที่เทคโนโลยีการผลิตอาหารและการจัดการยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอเมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ทำให้กลุ่มประเทศเหล่านี้ ต้องพึ่งพาการนำเข้าอาหารจากภูมิภาคอื่น ๆ ในขณะเดียวกัน ประชาชนอาจเผชิญความเสี่ยงต่อภาวะขาดแคลนอาหารได้ในอนาคต

ความมั่นคงทางอาหาร โดยอาหารเป็นความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ องค์การ FAO Agricultural and Development Economics Division ได้ให้คำนิยามว่า ความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) หมายถึง ประชาชนสามารถเข้าถึงอาหารที่มีปริมาณมากพอเพียง (Sufficient) มีความปลอดภัย (Safe) และมีโภชนาการที่เพียงพอต่อการเจริญเติบโต (Nutritious food)

จากปัญหาน้ำท่วมในปี 2554 ที่ผ่านมา แม้จะมีอาหารอยู่พอเพียง แต่ประชาชนบางพื้นที่ที่ไม่มีอาหารบริโภค จึงมีการเสนอ แนวความคิดในงาน Food Technology ที่สังคิปไว้ว่า คำว่าความมั่นคงทางอาหาร จะไม่สมบูรณ์หากขาด “ระบบการจัดการที่ดีในห่วงโซ่การผลิต เข้ามามีส่วนร่วมในระบบด้วย” (พรศรี เหล่ารุจิสวัสดิ์, 2556)

จากการที่ประชากรโลกมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหารด้านปริมาณอาหารที่เพียงพอ จะเป็นองค์ประกอบที่ทุนภาคส่วนให้ความสำคัญ ว่าประชาชนของประเทศของตนจะมีอาหารที่เพียงพอหรือไม่ ถ้าหากมีแนวโน้มว่าจะไม่เพียงพอจะมีแนวทางแก้ปัญหาอย่างไร หรือถ้าเพียงพอ จะสามารถส่งออกไปยังประเทศอื่นๆที่ยังขาดแคลนอย่างไร ดังตารางที่ 1.2

ตารางที่ 1.2 แสดง ปริมาณการผลิตอาหารได้เพียงพอ ต่อความต้องการของประชากรในภูมิภาคต่างๆ ในอนาคต ปี 2030 (โดยวัดจาก ประสิทธิภาพ หรือ เทคโนโลยีการผลิตอาหารในปัจจุบัน)

ภูมิภาค	เพียงพอในประเทศ	ส่วนต่าง
เอเชียใต้ + อาเซียน	82%	นำเข้า 18%
เอเชียตะวันออก	74%	นำเข้า 26%
แอฟริกา	13%	นำเข้า 87%
ตะวันออกกลาง	83%	นำเข้า 17%
ละตินอเมริกา	เพียงพอ	ส่งออก

ที่มา : Global Harvest Initiative's 2012 GAP Report, 2012

จากตารางที่ 1.2 จะเห็นว่า ภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก มีแนวโน้มที่จะมีอาหารไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในประเทศ และต้องอาศัยการนำเข้าอาหารจากต่างประเทศ ยกเว้นในภูมิภาค ละตินอเมริกา ที่ไม่เพียงแต่มี อาหารพอเพียง แต่ยังมีศักยภาพ ในการส่งออกด้วย โดยมีภูมิภาคที่ขาดแคลนมากคือ ทวีป แอฟริกา สำหรับในภูมิภาคอาเซียนเอง ก็ยังจัดว่าเป็น ภูมิภาคที่ยังผลิตอาหารได้ไม่พอเพียงอยู่ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมาวิเคราะห์ ในรายประเทศ พบว่า ประเทศไทย จัดว่า เป็นประเทศที่มีผลผลิตอาหารพอเพียง ประชาชน ไม่ได้หิวโหย ดังนั้นจึงเป็นโอกาสของ ไทย ที่จะผลิตอาหาร เลี้ยงภูมิภาค และโลก ได้อีกมาก (Global Harvest Initiative's, 2012)

โอกาสของไทยในอาเซียน พบว่า การเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเป็นอีกหนึ่งโอกาสของภาคการเกษตรของไทย เพราะด้วยขนาดตลาดที่ใหญ่ขึ้นในด้านจำนวนประชากร (จากตลาดภายในประเทศไทยที่มีจำนวนประชากร 60 กว่าล้านคน เพิ่มขึ้นไปเป็น 600 ล้านคนในระดับอาเซียน), มูลค่าตลาด (GDP ไทยมีมูลค่าประมาณ 3.5 แสนล้าน \$ ในขณะที่อาเซียนมี GDP มูลค่ารวม มากกว่า 2 ล้านล้าน\$) และด้านกำลังซื้อ (ประชากรไทยมีรายได้เฉลี่ย 10,000 \$ ต่อคนต่อปี

ในขณะที่ประเทศอื่น ๆ เช่น สิงคโปร์ บรูไน และมาเลเซีย ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 17,675 \$, 50,927 \$, และ 62,400 \$ ตามลำดับ) ทำให้ปริมาณความต้องการสินค้าเกษตรและอาหารมีเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ในขณะที่หลายประเทศยังผลิต อาหารไม่พอเลี้ยงประชากรในประเทศของตน และบางประเทศ มีกำลังซื้อ พอที่จะนำเข้าสินค้าที่เราผลิตได้ จึงนับเป็นโอกาสทางการตลาดที่เพิ่มมากขึ้น ดังตารางที่ 1.3 (The International Monetary Fund, 2011)

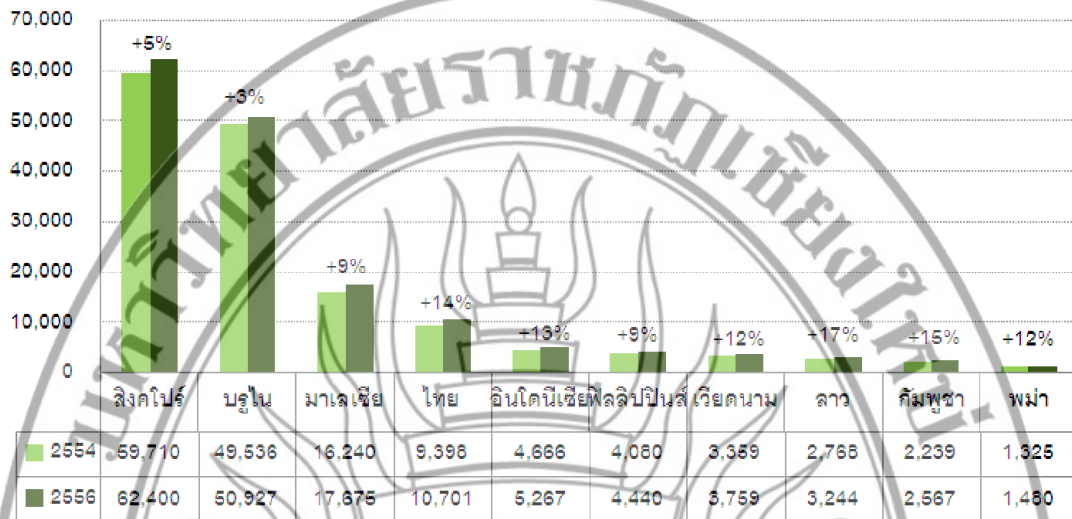
ตารางที่ 1.3 ข้อมูลพื้นฐานด้านประชากรเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ปี 2011 ของประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน

ประเทศ	ประชากร		GDP 2011	
	ล้านคน	%	พันล้าน\$	%
อินโดนีเซีย	242.3	40%	847	39%
ไทย	69.5	12%	346	16%
มาเลเซีย	28.9	5%	288	13%
สิงคโปร์	5.2	1%	260	12%
ฟิลิปปินส์	94.9	16%	225	10%
เวียดนาม	88.8	15%	124	6%
พม่า	48.3	8%	52	2%
บรูไน	0.4	0%	16	1%
กัมพูชา	14.3	2%	13	1%
ลาว	6.3	1%	8	0%
รวม	599	100%	2,179	100%

ที่มา : The International Monetary Fund, 2011

จากตารางที่ 1.3 แสดงข้อมูลพื้นฐานด้านประชากรเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศปี 2011 ของประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน พบว่า อินโดนีเซียมีประชากรจำนวน 242.3 ล้านคน (GDP 847 พันล้าน\$) ฟิลิปปินส์มีประชากรจำนวน 94.9 ล้านคน (GDP 225 พันล้าน\$) เวียดนามมีประชากรจำนวน 88.8 ล้านคน (GDP 124 พันล้าน\$) ไทยมีประชากรจำนวน 69.5 ล้านคน (GDP 346 พันล้าน\$) พม่ามีประชากรจำนวน 48.3 ล้านคน (GDP 52 พันล้าน\$)

ภาพที่ 1.4 เปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยต่อคนของประเทศต่างๆในอาเซียน ปี 2555-2556
(\$/คน/ปี)

ดังนั้น จึงเป็นโอกาสของไทย ในการเป็น Food Hub of ASEAN (ศูนย์กลางอาหารของอาเซียน) ในการเป็นผู้ผลิต เพื่อสร้างมูลค่า และการบริหารจัดการ เพื่อการส่งออกอาหาร ไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ที่ยังไม่มี ความมั่นคงทางอาหาร โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านที่มีกำลังซื้อสูงในอาเซียน ที่ยังมีความต้องการพึ่งพิงการนำเข้าอาหารจากประเทศอื่น ๆ สำหรับกลุ่มประเทศที่มีรายได้ต่ำ ไทยสามารถนำเข้าวัตถุดิบที่มีราคาต่ำกว่า เพื่อนำเข้ามาเป็นวัตถุดิบในการผลิตอาหาร และผลิตภัณฑ์แปรรูป ส่งออกสินค้าชิ้นต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยได้รับการพิจารณาให้เป็นประเทศที่มีความมั่นคงทางอาหาร และมีศักยภาพในการส่งออก ในระดับอาเซียน เป็นลำดับที่ 2 รองจากมาเลเซีย (ไม่รวมประเทศสิงคโปร์ และบรูไน) ดังตารางที่ 4 ดังนั้นจึงเป็นเรื่องน่าพิจารณาว่า หากไทยจะวางยุทธศาสตร์ ในการเป็น “ครัวของโลก” ไทยต้องปรับตัวอย่างไร เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้

ตารางที่ 1.4 ความมั่นคงทางอาหารของไทย เปรียบเทียบกับในอาเซียน

อันดับโลก	อาเซียน	คะแนน
33	มาเลเซีย	63.9
45	ไทย	57.9
55	เวียดนาม	50.4
63	ฟิลิปปินส์	47.1
64	อินโดนีเซีย	46.8
78	พม่า	37.2
89	กัมพูชา	30.0

ที่มา : Economist Intelligence Unit (EIU) อ้างใน พรศรี เหล่ารุจิสวัสดิ์, 2555

หมายเหตุ : ไม่รวมประเทศ สิงคโปร์ บรูไน ลาว

การรวมตัวของกลุ่มประเทศอาเซียนจะรวมตัวเป็นประชาคมเศรษฐกิจภายใน พ.ศ. 2558 โดยกำหนดเป้าหมายให้มีตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน (Single Market and Production Base) และมีการเคลื่อนย้ายสินค้าบริการ การลงทุน แรงงานฝีมือ และการเคลื่อนย้ายเงินทุนที่เสรีมากขึ้น (FreeFlows of Goods, Services, Investment and Skilled labors, and Freer Flow of Capital) ซึ่งประเทศไทยก็เป็นหนึ่งในสมาชิก เป็นการเปิดโอกาสให้ประเทศไทยสามารถส่งออกอาหารไทยสู่ตลาดโลกได้มากขึ้น โดยจากนโยบายการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาหารยังคงเป็นเป้าหมายพื้นฐานของอาเซียน และเพื่อตอบสนองต่อความกังวลเกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาหารในภูมิภาคที่เพิ่มขึ้นในช่วงปีที่ผ่านมา อาเซียนได้ให้การรับรองแถลงการณ์อาเซียนว่าด้วยความมั่นคงด้านอาหาร (ASEAN Statement on Food Security)

แผนนโยบายบูรณาการความมั่นคงด้านอาหารของอาเซียน (ASEAN Integrated Food Security: AIFS) และแผนกลยุทธ์ ความมั่นคงด้านอาหารของอาเซียน (Strategic Plan of Action on ASEAN Food Security: SPA-FS) เพื่อส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารในระยะยาว และปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรในภูมิภาคอาเซียนจากนโยบายของอาเซียนเบื้องต้น ดำเนินการเพื่อเสริมสร้างระบบและกระบวนการในการควบคุมคุณภาพของอาหาร เพื่อส่งเสริมการเคลื่อนย้ายอาหารที่มีคุณภาพ มีประโยชน์ต่อสุขภาพ และมีความปลอดภัย ที่เสรีมากขึ้นในภูมิภาค โดยที่สินค้าอาหารและเกษตรกรของอาเซียนมีคุณภาพตามมาตรฐานสากลจะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอาเซียนในตลาดโลก อาเซียนจึงเน้นความสำคัญเรื่องการปรับประสานคุณภาพ

และมาตรฐาน การรับรองความปลอดภัยของอาหารรวมถึงการจัดทำระบบการรับรองสินค้าอาหาร และเกษตรให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ในปี 2547 อาเซียนได้ จัดตั้งเครือข่ายกลางด้านความปลอดภัยอาหารของอาเซียน (ASEAN Food Safety Network) เพื่อให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐของประเทศสมาชิกอาเซียนมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านความปลอดภัยของอาหาร โดยมีความคิดริเริ่มเพื่อไปสู่การบรรลุเป้าหมายการรวมกลุ่มของอาเซียนการปรับประสานด้านคุณภาพและมาตรฐาน การรับรองความปลอดภัยของอาหาร และการจัดทำระบบการรับรองคุณภาพสินค้าให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน จะทำให้สินค้าเกษตรของอาเซียน พร้อมทั้งจะแข่งขันในตลาดโลก โดยการเสนออาหารที่ปลอดภัย มีประโยชน์ต่อสุขภาพ และมีคุณภาพได้มาตรฐาน ปัจจุบันอาเซียนอยู่ระหว่างการพัฒนาแนวทางปฏิบัติที่ดีทางการเกษตร (Good Agricultural Practices: GAP) มาตรฐานในการผลิต การเก็บเกี่ยว และการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร การกำหนดระดับปริมาณสารพิษตกค้างสูงสุดในอาหารที่ยอมรับได้ของอาเซียน (Maximum Residue Limits: MRL) สำหรับยาฆ่าแมลง เกณฑ์ในการรับรองสินค้าปศุสัตว์และการทำปศุสัตว์ (Criteria for Accreditation of Livestock and Livestock Products Enterprises) แนวทางการปฏิบัติที่ดีในการบริหารจัดการสำหรับกุ้ง (Guideline for Good Management Practices for Shrimp) และข้อควรปฏิบัติสำหรับการประมงที่มีความรับผิดชอบ (A 89 Code of Conduct for Responsible Fisheries) โดยจะนำข้อกำหนดดังกล่าวทั้งหมดมาใช้ ในอ้างอิงสำหรับการพัฒนาแนวทางปฏิบัติและเรื่องที่มีความสำคัญลำดับแรก เพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมการเกษตรของแต่ละประเทศ มาตรการหลักในการส่งเสริมความปลอดภัยของอาหาร ในปี 2549 อาเซียนได้ให้การรับรองการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีของอาเซียน สำหรับผักและผลไม้สด (ASEAN Good Agricultural Practices for Fresh Fruit and Vegetables: ASEAN GAP) เพื่อใช้เป็นมาตรฐานสำหรับการผลิต การเก็บเกี่ยว และการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว ผักและผลไม้ในอาเซียน การปฏิบัติตามที่ระบุไว้ใน ASEAN GAP มีเป้าหมายเพื่อให้มั่นใจว่าผักและผลไม้ที่ผลิตได้ในอาเซียนมีความปลอดภัยในการรับประทานและมีคุณภาพที่เหมาะสมสำหรับผู้บริโภค นอกจากนี้ ASEAN GAP ยังทำให้มั่นใจได้ว่าอาหารถูกผลิตและจัดการในลักษณะที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมรวมทั้งสุขภาพ ความปลอดภัย และสวัสดิการของแรงงานในสาขาเกษตรและอาหาร จนถึงปัจจุบันอาเซียนได้กำหนดมาตรฐานค่าสารพิษตกค้างสูงสุด (Maximum Residue Limits: MRL) ของอาเซียน สำหรับสารกำจัดศัตรูพืช 61 ชนิด จำนวน 775 มาตรฐาน รวมทั้งได้ให้การรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรของอาเซียน สำหรับมะม่วง สับปะรด ทุเรียน มะละกอ ส้มโอ และเงาะ เพื่อให้มั่นใจได้ว่าผลไม้ดังกล่าวมีความสด โดยมีความคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้บริโภคหลังจากผ่านขั้นตอนการเตรียมการและการบรรจุหีบห่อแล้ว นอกจากนี้อาเซียนได้ให้การรับรองมาตรฐานอาเซียนสำหรับวัคซีนสัตว์ 49 มาตรฐาน

เกณฑ์ในการรับรองการทำปศุสัตว์ 13 เกณฑ์ (Criteria for accreditation of livestock establishments) และเกณฑ์ในการรับรองสินค้าปศุสัตว์ 3 เกณฑ์ เพื่อให้เป็นมาตรฐานที่ปรับปรุงแล้วของอาเซียน ทางด้านการประมง ได้มีการพัฒนาและใช้ ระบบบริหารจัดการคุณภาพประมงที่ จะช่วยสร้างความมั่นใจเกี่ยวกับความปลอดภัยของอาหารและสนับสนุนความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ประมงอาเซียนในตลาดโลกโดยการดำเนินการตามระบบการวิเคราะห์อันตรายและจุดวิกฤตที่ต้องควบคุม (Hazard Analysis Critical Control Point: HACCP) และปรับปรุงวิธีปฏิบัติในห้องปฏิบัติการและปรับใช้ระบบบริหารจัดการด้านคุณภาพและความปลอดภัยเพื่อ ให้สามารถประยุกต์ใช้ได้กับธุรกิจขนาดเล็กในอาเซียน ภายในปี พ.ศ. 2552 ดังมีกิจกรรมดังต่อไปนี้

- 1) จัดตั้งระบบโดยใช้แนวทางการปฏิบัติที่ ดีทางการเกษตร/การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ (Good Agriculture/Aquaculture Practice: GAP) การจัดการทางสุขาภิบาลและสุขภาพสัตว์ที่ดี (Good Animal Husbandry Practices: GAHP) การปฏิบัติทางสุขลักษณะที่ดี (Good Hygiene Practice: GHP) การปฏิบัติที่ดีทางการผลิต (Good Manufacturing Practice: GMP) และระบบการวิเคราะห์อันตรายและจุดวิกฤตที่ต้องควบคุม (HACCP) เป็นพื้นฐานสำหรับผลิตภัณฑ์ เกษตรและอาหารที่มีความสำคัญทางการค้าให้มีศักยภาพทางการค้า ภายในปี พ.ศ. 2555
- 2) ปรับปรุงระบบการกักกันและวิธีการตรวจสอบหรือสุ่มตัวอย่าง ภายใน พ.ศ. 2553 และมาตรการด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืชสำหรับผลิตภัณฑ์เกษตรอาหารและป่าไม้ที่มีความสำคัญทางการค้า มีศักยภาพทางการค้า ให้สอดคล้องกับแนวทางหรือมาตรฐานสากลที่สามารถปฏิบัติได้ ภายใน พ.ศ. 2558
- 3) ปรับปรุงระบบระดับปริมาณสารตกค้างสูงสุดที่ยอมรับได้ของยาปราบศัตรูพืชในผลิตภัณฑ์ที่มีการค้าอย่างแพร่หลาย ให้สอดคล้องกับแนวทางหรือมาตรฐานสากลที่สามารถปฏิบัติได้ ภายใน พ.ศ. 2553
- 4) ปรับปรุงระบบกรอบกฎเกณฑ์สำหรับผลิตภัณฑ์เกษตรที่ได้จากเทคโนโลยีชีวภาพสมัยใหม่ ให้สอดคล้องกับแนวทางหรือมาตรฐานสากลที่สามารถปฏิบัติได้ ภายใน พ.ศ. 2558
- 5) ปรับปรุงมาตรฐานด้านความปลอดภัยและคุณภาพสำหรับผลิตภัณฑ์พืชสวนและผลิตภัณฑ์เกษตรที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจในอาเซียนให้สอดคล้องกับแนวทางหรือมาตรฐานสากลที่สามารถปฏิบัติได้ ภายใน พ.ศ. 2558
- 6) ปรับปรุงระบบการควบคุมสุขภาพสัตว์ (ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ) เพื่อความปลอดภัยของอาหาร โดยใช้กรอบมาตรฐานร่วมในการบริหารจัดการเกี่ยวกับความปลอดภัยทางชีวภาพให้สอดคล้องกับแนวทางหรือมาตรฐานสากล ที่สามารถปฏิบัติได้ ภายใน ค.ศ. 2015

7) ปรับประสานแนวทางสำหรับการใช้สารเคมีในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและมาตรการเพื่อจัดการใช้สารเคมีอันตราย ให้สอดคล้องกับแนวทางหรือมาตรฐานสากลที่สามารถปฏิบัติได้ภายในปี พ.ศ. 2552

8) พัฒนากรอบอ้างอิงระดับภูมิภาคสำหรับระบียบขั้นตอนการออกไปรับรองด้านป่าไม้ภายในปี พ.ศ. 2558 ความถี่หน้าอื่น ๆ ในสาขาเกษตรและประมง คือ อาเซียนอยู่ระหว่างการเสริมสร้างเครือข่ายการทดสอบอาหารที่ผลิตจากพืชที่ตัดแปลงพันธุกรรม การพัฒนาแนวทางการปฏิบัติในการบริหารจัดการที่ดีสำหรับกุ้ง การพัฒนาข้อควรปฏิบัติสำหรับการประมงที่มีความรับผิดชอบ (A Code of Conduct for Responsible Fisheries) และการดำเนินงานตามระบบการวิเคราะห์อันตรายและจุดวิกฤตที่ต้องควบคุม Hazard Analysis and Critical Control Point (HACCP) ในการผลิตอาหารทะเลและผลิตภัณฑ์ประมง นอกจากนี้การนำมาตรฐานด้านความปลอดภัยอาหารมาใช้ เช่น ระบบ GMP (Good Manufacturing Practice) ระบบ HACCP (Hazard Analysis Critical Control Point) ระบบ ISO 22000 มาใช้ เป็นต้น โดยระบบ GMP จะเกี่ยวข้องกับการจัดการด้านสภาพแวดล้อมของกระบวนการผลิต อันได้แก่ การควบคุมสุขลักษณะส่วนบุคคล การควบคุมแมลงและสัตว์น้ำ โรค การควบคุมน้ำในระบบ HACCPเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยและการประเมินอันตรายของอาหารที่เกิดขึ้นกับผู้บริโภคตั้งแต่วัตถุดิบ กระบวนการผลิต การขนส่ง จนกระทั่งถึงมือผู้บริโภค รวมทั้งสร้างระบบควบคุม เพื่อจัดหรือลดสาเหตุที่ทำให้เกิดอันตรายต่อผู้บริโภคด้วยนอกจากนี้คณะกรรมการอาหารและยาได้นำระบบ GMP มาใช้เป็นกฎหมายในสถานที่ผลิตอาหาร โดยควบคุมตั้งแต่สถานที่ผลิต บุคคลที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือ ซึ่งบังคับใช้ทั้งโรงงาน ร้านอาหารทั่วไป และภัตตาคาร เพื่อเป็นการยกระดับ การผลิตอาหารให้ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและยกระดับครัวไทยไปเป็นครัวโลกต่อไป นอกจากนี้ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายความปลอดภัยด้านอาหารระหว่างประเทศ (International Food Safety Authorities Network: INFOSAN) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดำเนินงานภายใต้กฎอนามัยระหว่างประเทศ (IHR, 2005) ซึ่งมีอำนาจในการจัดการป้องกันและปกป้อง ควบคุมและบริหารจัดการด้านสาธารณสุข เพื่อตอบสนองต่อการแพร่กระจายของเชื้อโรคระหว่างประเทศที่มีความใกล้เคียงหรือถูกจำกัดความไว้ในความเสี่ยงของสาธารณสุข อีกทั้งเพื่อหลีกเลี่ยงการแทรกแซงโดยไม่จำเป็นจากการค้าและการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประเทศ โดยในปัจจุบันเครือข่ายนี้มี สมาชิกทั้งหมด 177 ประเทศทั่วโลก จากประเด็นนโยบายครัวไทยสู่ครัวโลกของไทย นี่หากจะให้ประสบผลสำเร็จได้ต้องได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงอุตสาหกรรม และกระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น โดยต้องมีจัดการในประเด็นดังต่อไปนี้ เพื่อตอบสนองความต้องการและให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของประเทศ โดยกลุ่มธุรกิจเกษตร

และอาหาร มุ่งพัฒนาการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารให้ มีความปลอดภัยและได้มาตรฐานสากล เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

1) การพัฒนากระบวนการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารให้ เกิดความปลอดภัยตลอดห่วงโซ่อุปทาน โดยภาครัฐและเอกชนร่วมกันกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำและผลักดันให้ผู้ผลิตดำเนินการตามข้อกำหนด

2) การพัฒนาระบบความมั่นคงทางวัตถุดิบ เพื่อรักษารฐานการผลิตให้ มีความเพียงพอต่อความต้องการบริโภค โดยการรวมตัวของผู้ผลิตรายย่อยเป็นกลุ่มต่าง ๆ การร่วมทุนระหว่างเกษตรกรและเอกชน การส่งเสริมผู้ผลิตวัตถุดิบภายนอกประเทศให้ สามารถผลิตตามมาตรฐาน

3) การพัฒนาตลาดเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการสร้างรายได้ โดยเน้นการพัฒนาความชำนาญของผู้ส่งออก และการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายความร่วมมือและแลกเปลี่ยนข้อมูลกันอย่างสม่ำเสมอ

4) การปรับปรุงและแก้ไขกฎระเบียบให้ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยเน้นการสร้างแรงจูงใจให้ เกิดการรวมกลุ่มและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการใช้กฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน

5) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการผลิตและการตลาดสำหรับสินค้าเกษตรและอาหาร เพื่อใช้เป็นฐานในการขับเคลื่อนธุรกิจต่อไป โดยเน้นการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ ที่มีประสิทธิภาพและระบบการเงินเพื่อสินค้าเกษตรและอาหารที่สำคัญจะต้องสร้างความเชื่อมั่นเรื่องความปลอดภัย คุณภาพ และมาตรฐานอาหารไทย โดยมีหลายหน่วยงานมาร่วมมือกัน เช่น สถาบันอาหาร ซึ่งเป็นหน่วยงานอิสระภายใต้กระทรวงอุตสาหกรรม ได้ดำเนินการภายใต้แนวคิด “เชื่อมั่นอาหารไทย: Thailand Food Forward” เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในระบบการผลิตอาหาร โดยจะสนับสนุนการนำระบบการผลิตอาหารสากลมาใช้อย่างจริงจัง เพื่อยกระดับมาตรฐานการผลิต รวมถึงการนำเอาระบบการตรวจสอบย้อนกลับ มาใช้ นอกจากนี้ยังสร้างการรับรู้และยกระดับภาพลักษณ์ผลิตอาหารในประเทศ โดยเน้นความปลอดภัย ดีต่อสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับความนิยมของผู้บริโภคในศตวรรษที่ 21 ที่ให้ความสำคัญในเรื่องความปลอดภัยของอาหารและดีต่อสุขภาพมากขึ้น ความปลอดภัยของอาหารก็เป็นสิ่งสำคัญที่มนุษยชาติทุกมุมโลก นับตั้งแต่ฐานการผลิตจากไร่นา หรือฟาร์มเลี้ยงสัตว์มาจนถึงผู้บริโภค (From Farm to Fork) การที่จะได้มาซึ่งอาหารปลอดภัยนั้น จำเป็นต้องอาศัยจิตสำนึกที่ดีของผู้ที่เกี่ยวข้อง ทุกขั้นตอนกระบวนการผลิต นับตั้งแต่เกษตรกร ผู้จำหน่าย ผู้ปรุงอาหาร แปรรูป จนถึงผู้บริโภคที่จะมีบทบาทในการร่วมตรวจสอบดูแลการยกระดับมาตรฐานการผลิตสินค้าที่มีความปลอดภัย และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อยกระดับ

สินค้า อาหารของไทยให้เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศมากที่สุด จึงเป็นปัจจัยที่ยังคงต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำพาครัวไทยสู่ครัวโลกได้อย่างแท้จริง

การอภิปรายผลและสรุป นโยบายด้านอาหารของทั้ง 13 ประเทศในเอเชีย ส่วนใหญ่กำหนดให้ประเด็นอาหารปลอดภัย เป็นเป้าหมาย ในการจัดการอาหารระดับชาติ มีข้อกำหนดแนวทางปฏิบัติของภาคอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมทุกขั้นตอนตลอดห่วงโซ่อาหาร ทั้งนี้การพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องด้านอาหารปลอดภัย การมีแผนรองรับที่ชัดเจน และมาตรการดำเนินงานที่เข้มแข็ง รวมถึงการประสานงานที่ดี ลดความซ้ำซ้อนและความสับสนในการทำงาน มีแผนที่มุ่งเป้าไปในทิศทางเดียวกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับ ถือเป็นกุญแจสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายและสร้างระบบควบคุมอาหารปลอดภัยแห่งชาติให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้น ใน ปี 2558 ซึ่งจะมีการรวมตัวเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน จึงถือเป็น ตัวเร่งให้ทุกประเทศต้องรีบดำเนินการพัฒนาระบบอาหารปลอดภัยของตนเองทั้งในภาวะปกติ และภาวะฉุกเฉิน ให้มีความพร้อมสามารถประสานเชื่อมโยงข้อมูลสำคัญได้อย่างรวดเร็ว การพัฒนาห้องปฏิบัติการตรวจพิสูจน์อาหารเพื่อตรวจจับสินค้าอาหารอันตราย แจ้งเตือนภัยผู้บริโภคในประเทศ และระหว่างประเทศ ตลอดจนการส่งเสริมสินค้าสำหรับการวิเคราะห์ผลการดำเนินงานด้านอาหารปลอดภัยของประเทศไทย จากการจัดสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญรวมถึงข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทางเอกสารพบว่า การกำหนด นโยบายอาหารปลอดภัยในประเทศมีปัญหาเรื่องโครงสร้างและกลไกการทำงานที่กำกับดูแลอาหารปลอดภัยตลอดทั้ง ห่วงโซ่ยังไม่สอดคล้องกัน ตั้งแต่ระดับประเทศ จนถึงระดับพื้นที่ ยังมีหลายหน่วยงานที่ทำหน้าที่ควบคุมความปลอดภัยของสินค้าอาหารมีความซ้ำซ้อนและไม่ครอบคลุมทุกกิจกรรมความเสี่ยง อีกทั้งการใช้พระราชบัญญัติหลายฉบับโดยหลายหน่วยงาน ทำให้เกิดข้อจำกัดในการดำเนินงาน แม้ว่าได้มี การจัดทำกรอบยุทธศาสตร์การจัดการอาหารของประเทศไทย โดยคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ ได้นำเสนอนโยบายและยุทธศาสตร์ 4 ด้าน คือ คุณภาพอาหาร ความปลอดภัยด้านอาหาร ความมั่นคงด้านอาหาร และอาหารศึกษา ซึ่งมีความสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ที่เป็นแผนชี้นำเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปเป็นแนวทางในการวางแผน ปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม การทำงานของคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ ซึ่งเป็นองค์กรหลักที่มีอำนาจหน้าที่ในการเสนอ นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านอาหารต่อคณะรัฐมนตรี ยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างคล่องตัว เนื่องจากยังไม่มีโครงสร้างหน่วยงานถาวร จึงเป็นอุปสรรคต่อการพิจารณา ให้ความเห็นชอบ และอำนาจการดำเนินการให้หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องนำนโยบายไปขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติให้เป็นไป ตามกฎหมาย และมาตรฐาน และปัจจุบันหน่วยงานสาธารณสุขที่รับผิดชอบระบบอาหารปลอดภัยระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ก็ยังขาดเจ้าภาพที่

ชัดเจน ดังนั้นการทบทวนโครงสร้างองค์กร บทบาทหน้าที่ และสิ่งสนับสนุน ให้มีความครอบคลุมทั่วถึง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานทั้งระบบ สรุป 5 ประเด็นสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาในนโยบายความปลอดภัยแห่งชาติของประเทศไทย ได้แก่

- 1) การบูรณาการในการทำงานตลอดห่วงโซ่อาหาร
- 2) ระบบการควบคุมอาหาร ตรวจรับรอง ประกันคุณภาพและความปลอดภัยตามมาตรฐานสากล
- 3) การวิเคราะห์ความเสี่ยงในการจัดการกับ อุบัติการณ์อาหารปลอดภัย พัฒนาระบบเฝ้าระวัง ติดตาม และสร้างทีมสอบสวนอาหารปลอดภัยแบบเคลื่อนที่เร็ว (Food Safety Rapid Response Team; FSRRT) โดยมี การทำงานเชื่อมโยงกับสาธารณสุขฉุกเฉินและการแพทย์ฉุกเฉิน ให้มีความพร้อมรับมือได้ทุกสถานการณ์
- 4) การพัฒนาศักยภาพขององค์กรและบุคลากร ทุกระดับ โดยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในเรื่องอันตราย จากสิ่งปนเปื้อนในอาหาร อบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่และความสามารถในการปฏิบัติงานให้ได้ตามมาตรฐานสากล สอดคล้องตามแนวทางข้อตกลงของอาเซียน
- 5) ฐานข้อมูลด้านสถานการณ์ความปลอดภัยอาหารแห่งชาติ จำเป็นต้องอาศัยอำนาจในการสั่งการจากรัฐมนตรี หรือผู้กำหนดนโยบายและผู้ติดตามงานตามนโยบาย รวมทั้งการสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กร เพื่อประโยชน์ในการประเมินสถานการณ์และรับมือกับความปลอดภัยด้านอาหารในภาวะฉุกเฉินได้อย่างทันท่วงที (จกสณี วิทยารุ่งเรืองศรี, 2556)

หากมองถึงนโยบายการวิจัยที่ต้องลงสู่ชุมชนท้องถิ่นภายใต้กรอบประชาคมอาเซียนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจการเกษตรนั้น จังหวัดเชียงใหม่ถือว่าเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีศักยภาพด้านการเกษตรในลำดับต้น ๆ ของประเทศไทย ผลของการเปิดอาเซียนก่อให้เกิดปรากฏการณ์ย้ายถิ่นฐานแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานภาคเกษตรในเชียงใหม่อย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่เป็นแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านของไทย ต่อไปเชียงใหม่ยังจะเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจเมื่อมีการเชื่อมโยง North-South Corridor จากทางตอนใต้ของจีน รวมถึง East-West Corridor จากสหภาพเมียนมาร์ ซึ่งเชื่อมต่อกันทางถนน และรถไฟความเร็วสูง นอกจากนั้นเชียงใหม่ยังจะเป็นศูนย์กลางทางการบิน ในอนุภูมิภาคด้วย การขยายตัวของจังหวัดเชียงใหม่เองที่มีการสร้างเครือข่ายสาธารณูปโภค เช่นถนนวงแหวน และศูนย์กลางการประชุมนานาชาติ เชียงใหม่จึงมีความพร้อมในการพัฒนาเพื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้สูง การกระจายตัวของเศรษฐกิจภาคเกษตรจะเกิดประสิทธิภาพในทุก ๆ ด้าน

ด้วยเหตุนี้คณะนักวิจัยจึงได้จัดทำโครงการวิจัยเพื่อทบทวนและวิเคราะห์สถานการณ์และทิศทางการวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ต่อภาคเกษตรเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ต่อ

การปรับตัวในอาเซียน โดยจัดทำเป็นโครงการก่อนการวิจัยจริง (Pre-research) เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อทบทวนแผนกลยุทธ์ท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ด้านเศรษฐกิจเกษตร วิเคราะห์สถานการณ์การแข่งขันในอาเซียนต่อภาคเกษตร ปัญหา และอุปสรรค เพื่อให้ได้โจทย์วิจัย ซึ่งการทำ Pre-research ครั้งนี้ได้จัดขึ้นในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2558 ณ โรงแรมดิเอ็มเพรส เชียงใหม่ ภายใงานมีหน่วยงานเข้าร่วมมากกว่า 40 หน่วยงาน ทั้งภาครัฐ เอกชน รัฐวิสาหกิจ และชุมชน เกษตร รวมถึงท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ อีกทั้งการวิจัยครั้งนี้ได้รับความอนุเคราะห์จากที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญเรื่องของแนวคิดการพัฒนาท้องถิ่น ได้แก่ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช และ รศ.ดร.เสรี พงศ์พิศ (อธิการบดี สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน) โดยความกรุณาจาก ศ.ดร.อภิชัย พันธเสน ที่ปรึกษาชุดโครงการวิจัยนี้ ร่วมกับ ศ.ดร.อารี วัฒนพงศ์ (คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) และ ศ.ดร.ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ (คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) และผู้แทนจากหน่วยงานภาคเกษตรและเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่ที่สำคัญคือ กรมส่งเสริมการเกษตร เกษตรอำเภอ และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร รวมถึงกรมพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้การประชุมเชิงปฏิบัติการสามารถสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นกับภาคเกษตรของท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ที่สำคัญ คือ ปัญหาด้านการบริหารจัดการธุรกิจเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะธุรกิจแปรรูปพืชผลทางเกษตรที่ต้องพัฒนากลุ่มธุรกิจชุมชนหรือกลุ่ม OTOP และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่พร้อมและสามารถแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้ แต่ต้องอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง

ดังนั้น นักวิจัยจึงได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง การวิจัยเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ให้มีศักยภาพการแข่งขันในอาเซียน (Research to develop and further the agricultural products to a safety food system in ASEAN economic community) ภายใต้ชุดโครงการ “การสร้างและพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่อย่างสร้างสรรค์” เพื่อการแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง(Project management “Research and developing the potentiality of Chiang Mai agricultural community creatively for ASEAN Economic community competition base on sufficiency economy philosophy (R&D AGGIE for AEC)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ วิจัยและพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ อย่างสร้างสรรค์ เพื่อการแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เพื่อเสนอยุทธศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลที่ได้จะนำไปขยายต่อในระดับภาคต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่

1.2.2 เพื่อวิจัยและพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ อย่างสร้างสรรค์ เพื่อการแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

โครงการวิจัยมีขอบเขตการวิจัยเป็นระยะเวลาทั้งสิ้น 3 ปี โดยเป็นศึกษาศักยภาพของชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อวิจัยและพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ในประเด็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และเพื่อเสนอยุทธศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้กรอบประชาคมอาเซียน ในการขยายผลต้นแบบการพัฒนาภาคเศรษฐกิจการเกษตรในระดับภูมิภาคต่อไป

โดยงานวิจัยในครั้งนี้จะเป็นการศึกษาปัญหาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น รวมถึงการศึกษาศักยภาพของชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อวิจัยและพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ในประเด็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และเพื่อเสนอยุทธศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์แนวโน้มทางในประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ในเขตพื้นที่ 25 อำเภอ ของจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งสิ้น 207 ชุมชน โครงการวิจัยครั้งนี้ อาศัยวิธีการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อสะท้อนปัญหาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ให้สามารถแข่งขันได้ในอาเซียน (AC) จนได้ต้นแบบการพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน ด้านการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ในชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 20 ชุมชน เพื่อขยายผลไปสู่โครงการปีที่ 2 (พ.ศ. 2561) ใช้ระยะเวลา 12 เดือน ให้ได้ต้นแบบการพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ด้านอาหารปลอดภัย จำนวน 30 ชุมชน และเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการพัฒนาและประสิทธิภาพสูงสุดจึงต่อยอดไปสู่โครงการปีที่ 3 (พ.ศ. 2562) ใช้ระยะเวลา 12 เดือน โดยการขยายผลอีกจำนวน 50 ชุมชน จากนั้นจึงสามารถเสนอแนวทางในการพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน ในภาพรวมของจังหวัดเชียงใหม่ พร้อมกับประเมินมูลค่าเพิ่มของโครงการในการเพิ่มขีดความสามารถให้กับชุมชนท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ สู่การแข่งขันใน AEC อันจะนำไปสู่การขยาย

ผลสู่นโยบายระดับจังหวัดเพื่อกำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์และกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพภาคเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ เป้าหมาย 100 ชุมชน ต่อไป

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1.4.1 ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง/ผู้เข้าร่วมการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีความต้องการเข้าร่วมโครงการ ใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified sampling) จากอำเภอต่าง ๆ ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ ทั้งหมด 25 อำเภอ

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีสุ่มแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ (purposive sampling) โดยมีผู้เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 20 ชุมชน คัดเลือกให้เหลือ 5 ชุมชน ที่มีศักยภาพด้านการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรสู่ระบบอาหารปลอดภัย เมื่อเปรียบเทียบกับประชาคมอาเซียน

1.4.2 ข้อมูลและเครื่องมือในการวิจัย

1) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากการสำรวจ สอบถาม และสัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรในพื้นที่ 25 อำเภอ 5 ชุมชน ทั่วจังหวัดเชียงใหม่

2) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาศักยภาพชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยและพัฒนาศักยภาพภาคเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ในประเด็นการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และการเสนอยุทธศาสตร์ในการพัฒนาศักยภาพภาคเกษตรชุมชน จังหวัดเชียงใหม่

3) ชนิดเครื่องมือการประเมิน แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบประเมิน ดังนี้

3.1) แบบฟอร์มแสดงความประสงค์เข้าร่วมโครงการ (ภาคผนวก ข)

3.2) แบบฟอร์มเพื่อประเมินคัดกรองผู้เข้าร่วมโครงการ (ภาคผนวก ค)

3.3) แบบฟอร์มวิเคราะห์และประเมินผลในส่วนของผลผลิตใช้แบบสำรวจ Diamond Model ของ Michael E. Porter (1990) (ภาคผนวก ง)

3.4) แบบฟอร์มการประเมิน Focus Group 3 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชน

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ทราบศักยภาพของชุมชนเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่

1.5.2 ทราบแนวทางการพัฒนาศักยภาพภาคการเกษตรของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ อย่างสร้างสรรค์ เพื่อการแข่งขันในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการพัฒนาและต่อยอดสินค้าเกษตรในชุมชนสู่ระบบอาหารปลอดภัยภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

1.6 นิยามศัพท์

ชุมชน (Community) หมายถึง บุคคลที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ใดที่หนึ่งที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นเครือญาติหรือเพื่อนบ้าน โดยมีการใช้ชีวิตร่วมกันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ชุมชนเกษตร (Agricultural Community) หมายถึง ชุมชนที่คนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพหลักในการเลี้ยงชีพเป็นเกษตรกร

ประชาคมอาเซียน (ASEAN community) หมายถึง การร่วมกันทางเศรษฐกิจของประเทศในเขตอาเซียน เพื่อผลประโยชน์ในอำนาจการต่อรองทางเศรษฐกิจ การส่งออก และการนำเข้าของสินค้า ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ดำเนินการควบคู่ไปกับ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN political-security community: APSC) และประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN socio-cultural community: ASCC) ซึ่งเป็นสามส่วนหลักของประชาคมอาเซียน

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Competition) หมายถึง การร่วมกันทางเศรษฐกิจของประเทศในเขตอาเซียน เพื่อผลประโยชน์ในอำนาจการต่อรองทางเศรษฐกิจ การส่งออก และการนำเข้าของสินค้า

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) หมายถึง ปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการดำรงชีวิตประจำวัน การพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

การพัฒนา (Development) หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าโดยทั่ว ๆ ไป เช่น การพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ คือการทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้นสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่

หยุดนิ่งการพัฒนามีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือการทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไป โดยมุ่งหมายว่าลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า แต่โดยธรรมชาติแล้ว การเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดปัญหาในตัวเอง เพียงแต่ว่าจะมีปัญหามากหรือปัญหาน้อย

ความปลอดภัยของอาหาร (Food safety) หมายถึง การจัดการให้อาหาร และสินค้าเกษตรที่นำมาเป็นอาหารบริโภคสำหรับมนุษย์มีความปลอดภัย โดยไม่มีลักษณะเป็นอาหารไม่บริสุทธิ์ตามกฎหมายว่าด้วยอาหาร และตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ผู้บริโภคปลอดภัยจากอันตรายที่มาจากอาหาร (food hazard) ได้แก่ อันตรายทางชีวภาพ อันตรายทางเคมี และอันตรายทางกายภาพ โดยมาตรฐานและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยด้านอาหาร มีดังนี้ (1) Codex Alimentarius Commission (Codex) (2) Good Agricultural Practice (GAP) (3) Good Hygiene Practice (GHP) (4) Good Manufacturing Practice (GMP) (5) Hazard Analysis Critical Control Point (HACCP) (6) British Retail Consortium Standard-Food (BRC) (7) International Food Standard (IFS) (8) European Hygienic Equipment Design Group (EHEDG) (9) 3-A Sanitary Standards, Inc. (3-A SSI) และ (10) Positive list system (พิมพ์เพ็ญ พรเฉลิมพงศ์, 2560)

สินค้าเกษตร (Agricultural products) หมายถึง ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์อันเกิดจากการกสิกรรม การประมง การปศุสัตว์ หรือการป่าไม้ และผลพลอยได้ของผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ดังกล่าว